

بررسی تأثیر برنامه‌ریزی چندبعدی در صنعت گردشگری شهرستان خاش

نسرین خمر^۱، مهدی اخگری^۲

۱- برنامه ریزی روستایی کالبدی فضایی، دانشگاه پیام نور بیرجند

۲- برنامه ریزی روستایی کالبدی فضایی، دانشگاه پیام نور بیرجند

چکیده:

صنعت گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین پدیده‌های هزاره سوم طی نیم قرن گذشته با رشد تصاعد گونه خود تأثیر به‌سزایی در رشد و پویایی اقتصادی و تبادلات فرهنگی کشورها داشته است. توسعه فعالیت توریستی با انگیزه گردشگری غالباً منوط به جاذبه‌های متنوع طبیعی، فرهنگی و تاریخی است. کشورهای پیش‌تاز در بخش گردشگری یا از لحاظ چشم‌اندازهای طبیعی مانند دریاچه‌ها، سواحل آفتابی و کوهستان‌های پر برف، یا از لحاظ قدمت تاریخی خود و یا از نظر عناصر دیگر و ایجاد برخی جاذبه‌های مصنوعی و نیز ایجاد ساختار سازمانی و فراهم آوردن بستر سرمایه‌گذاری‌های گسترده توانسته‌اند به تقاضای وسیعی از نیازهای جهان‌گردی پاسخ داده، از تأثیرات و دستاوردهای آن نیز به همان اندازه بهره‌مند شوند. هم‌زمان با رشد صنعت توریسم نیاز به توسعه توریسم و تسهیلات وابسته به آن احساس می‌گردد. بنابراین نیاز است که برنامه‌ریزی چندبعدی در زمینه گردشگری شهرها صورت بگیرد.

کلمات کلیدی: گردشگری، برنامه ریزی، برنامه ریزی چندبعدی، شهرستان خاش

مقدمه

گردشگری شامل کلیه فعالیت‌هایی است که گردشگران در هنگام سفر انجام می‌دهند و این می‌تواند شامل برنامه ریزی برای سفر، جابه‌جایی بین مبدا و مقصد اقامت و نظایر آن باشد. امروزه همه کشورها - اعم از توسعه یافته و در حال توسعه و حتی کشورهای عقب مانده - پذیرفته‌اند که هر توسعه‌ای تنها با برنامه‌ریزی امکان پذیر است. این موضوع بخصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیشتر اهمیت می‌یابد. توسعه گردشگری پایدار، به دلیل اهمیت آن و تأثیرات بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست - محیطی که می‌تواند داشته باشد، بدون برنامه‌ریزی امکان پذیر و دست یافتنی نخواهد بود.

رشد و توسعه سریع صنعت گردشگری در سراسر جهان باعث شده این صنعت در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه دولت‌ها قرار گیرد. با توجه به افزایش روز افزون تعداد گردشگران، حمایت از آنها در طول سفر دارای اهمیت بسیار زیادی است. اغلب گردشگران با توجه به مدت زمان سفرشان به دنبال بازدید از مکان‌های جدیدی هستند که مطابق با سلیقه و ویژگی‌های خویش می‌باشند، اما غالباً اطلاعات درست و کاملی از آن‌ها در اختیار ندارند. این مسئله باعث می‌شود که گردشگران از بازدید جاذبه‌های مورد علاقه خود، باز بمانند.

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

توسعه فعالیت توریستی با انگیزه گردشگری غالباً منوط به جاذبه‌های متنوع طبیعی، فرهنگی، و تاریخی است. کشورهای پیشتاز در بخش گردشگری یا به لحاظ چشم اندازهای طبیعی مانند دریاچه‌ها، سواحل آفتابی و کوهستان‌های پر برف، یا به لحاظ قدمت تاریخی خود و یا به لحاظ عناصر دیگر و ایجاد برخی جاذبه‌های مصنوعی و همچنین ایجاد ساختاری سازمانی و فراهم آوردن بستر سرمایه‌گذاری‌های گسترده توانسته‌اند به تقاضای وسیعی از نیازهای جهانگردی پاسخ داده، از تأثیرات و دستاوردهای آن نیز به همان اندازه بهره‌مند شوند.

بیان مسئله

امروزه اهمیت گردشگری و جهانگردی و لزوم بررسی و تحقیق در مورد آن با توجه به نقش‌های مهم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اش بر هیچ کسی پوشیده نیست. در چند سال آینده صنعت گردشگری از لحاظ درآمد در رأس صنایع موجود در دنیا قرار خواهد داشت و بزرگ‌ترین بخش تجارت بین‌الملل را به خود اختصاص داده است. بسیاری از کشورهای پیشرفته اقتصادی و برخی از کشورهایی که از جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی و امکانات و تسهیلات جذب توریسم برخوردار می‌باشند، سهم بزرگی از درآمد ملی از محل توسعه توریسم تأمین می‌گردد. به ویژه در کشورهای در حال توسعه در آنجا که شکل‌های دیگر اقتصادی مثل تولید یا استخراج از نظر اقتصادی به صرفه نیست یا نقش چندانی در صحنه تجارت و بازرگانی ندارند، به توسعه صنعت گردشگری توجه زیادی می‌شود.

اما اگر صنعت گردشگری بدون ملاحظات زیست محیطی، اجتماعی توسعه یابد، ممکن است در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی- اجتماعی و زیست محیطی آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیری را به وجود آورد. با توجه به این مسأله اصطلاح توسعه پایدار مطرح می‌شود؛ توسعه پایدار، توسعه‌ای است که تأمین نیازها و رضایت مندی افراد را با افزایش کیفیت زندگی انسان مدنظر قرار دهد. این شیوه از توریسم بر مشارکت جامعه محلی در برنامه ریزی‌ها تأکید دارد و سعی دارد ساکنین را در منافع حاصل از توریسم مشارکت دهد. اصولاً سیاست‌های گردشگری باید به ارتقای استانداردهای زندگی مردم مناطق مورد بازدید و رفع نیازهای آنان کمک کند. در حال حاضر روش اساسی که در توسعه به کار می‌رود، نائل شدن به توسعه پایدار است. روش توسعه پایدار مستلزم این است که منابع طبیعی و فرهنگی و سایر منابع جهانگردی برای استفاده دائم در آینده حفظ شوند، در همین حال منافعی برای جامعه داشته باشند. روش توسعه پایدار در برنامه ریزی گردشگری حائز اهمیت است چرا که بیشترین توسعه جهانگردی متکی بر جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای مناطق فرهنگی مربوط می‌شوند. اگر این منابع ضایع یا نابود شوند، مناطق سیاحتی نمی‌توانند جهانگردان را جلب کنند و جهانگردی موفق نخواهد بود.

اهمیت و ضرورت

شهرستان خاش با توجه به موقعیت طبیعی و جغرافیایی خود یکی از مناطق مستعد جهت رشد و توسعه صنعت گردشگری محسوب می‌شود، وجود دریای مازندران با ساحل زیبا و مناسب به همراه پارک‌های جنگلی، رودخانه‌ها و دیگر جاذبه‌های طبیعی و اماکن تاریخی از جاذبه‌ها و امتیازات ویژه این شهرستان در جذب و جلب گردشگر می‌باشد که می‌توان از آن در جهت رونق اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی شهرستان سود جست. ولی آن‌گونه که شایسته است گسترش و توسعه تیافته است. با توجه به

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

درصد بیکاری جوانان این شهرستان لازم است با استفاده از تمامی امکانات و قابلیت ها در جهت رفع محرومیت، ایجاد اشتغال و کسب درآمد از راه های مختلف اقدام شود.

بدین منظور گسترش صنعت گردشگری به عنوان سنت فرابخشی که با حوزه های مختلفی نظیر اقتصاد، کشاورزی فرهنگ، محیط زیست و خدمات در تعامل است. با توجه به تجربیات سایر مناطق جهان توسعه صنعت گردشگری موجب رشد و پیشرفت اقتصادی- اجتماعی ناحیه توریستی می شود و می تواند به عنوان یکی از ابزارهای اصلی توسعه در این شهرستان مورد توجه قرار گیرد. لازمه ی پیشرفت آن برنامه ریزی اصولی و بنیادین و درازمدت پایدار در جهت پیشبرد اهداف توسعه گردشگری شهرستان است. با وجود مزایای فراوانی که می توان برای گردشگری قائل شد، اگر برنامه ریزی صحیحی در این زمینه انجام نشود، توسعه گردشگری تأثیرات منفی زیست محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را به وجود خواهد آورد و در این صورت گردشگری نه به عنوان فعالیتی پرسود و منفعت، بلکه به عنوان فعالیت زیان آور و نامطلوب مطرح خواهد شد. بنابراین، در برنامه ریزی و توسعه گردشگری باید توجه زیادی به جنبه پایداری گردشگری مبذول گردد. پس برنامه ریزی برای توسعه پایدار گردشگری در مناطق توریستی به خصوص در شهرستان خاش، به دلیل ارتقاء اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان و همچنین کنترل آثار منفی آن (آثار منفی زیست محیطی، اقتصادی و فرهنگی) از نیازهای ضروری برای یک منطقه توریستی است.

برنامه ریزی گردشگری

صنعت گردشگری همچون سایر صنایع نیاز به برنامه ریزی دارد، برنامه های گردشگری باید با نگاه به آینده و پیش بینی وقایع آتی، عملیات لازم برای نیل به اهداف گردشگری را تنظیم کنند و بدین طریق راه توسعه و گسترش گردشگری را هموار سازند. گردشگری در هر کشوری اعم از توسعه یافته و یا در حال توسعه متضمن منافع اجتماعی و اقتصادی بسیاری است و از اینرو برنامه ریزی برای توسعه و گسترش آن از اهمیت فراوانی برخوردار می باشد.

برنامه ریزی امر گردشگری در کلیه سطوح برای دستیابی به توسعه و مدیریت موفق آن امری اساسی است. تجربه بسیاری نواحی گردشگری در جهان این امر را به اثبات رسانیده است که در بلند مدت روش برنامه ریزی شده برای توسعه گردشگری می تواند بدون ایجاد مشکلات منافی را در برداشته و به حفظ رضایت بازار منجر شود. مناطقی که در آن ها توسعه گردشگری بدون استفاده از منابع برنامه ریزی صورت پذیرفته، اغلب دچار مشکلات زیست محیطی و اجتماعی هستند. دلایلی که می تواند برنامه ریزی گردشگری را توجیه کند، موارد زیر است:

- با توجه به گسترش فضای گردشگری و نیازهای زیرساختی فراوان مرتبط با آن، برنامه ریزی می تواند به بهترین نحو در شکل دهی و کنترل فیزیکی توسعه در فضاهای ناحیه ای و ملی عمل نماید.
- چند بخشی بودن ماهیت فعالیت های گردشگری و تنوع در الگوی سرمایه گذاری و مالکیت این صنعت سبب گردیده است تا اعمال برنامه ریزی ادغام گرا و مبتنی بر دیدگاه ساختاری در این قسم از فعالیت یک ارزش محسوب شود.
- ضرورت لحاظ نمودن پایداری در گردشگری و بیشینه کردن منافع جامعه میزبان مستلزم مدیریت صحیح منابع و اعمال گردشگری با برنامه است.

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

- برنامه ریزی می تواند به منزله مکانیزمی در راستای توزیع و باز توزیع سرمایه گذاری های مرتبط با گردشگری و منافع اقتصادی حاصل از آن باشد.
- مناسبات میان عرضه و تقاضای در گردشگری و همچنین افزایش درجه رضایتمندی گردشگران نیز ضرورت لحاظ نمودن برنامه ریزی را در امر گردشگری گوشزد می کند.

اثرات گردشگری

گردشگری و اثرات زیست محیطی آن

امروزه مسائل زیست محیطی در مرکز برنامه ریزی ها قرار دارد؛ اما پروژه های بسیاری بدون توجه به اثرات زیست محیطی آن انجام می شود. در حوزه جهانی کیفیت محیط زیست عمده ترین مسئله بوده و بسیار حائز اهمیت است، گردشگری به این مسأله وابستگی شدید و متقابلی دارد.

محیط به عنوان بستر فعالیت های گردشگری بسیاری از جاذبه های گردشگری را شکل می دهد و گردشگران به صورت مستقیم یا غیر مستقیم از آن استفاده می کنند. در اکثر اشکال گردشگری، بهره برداری از محیط ملاحظه می شود؛ بنابراین این امر می تواند آثار مثبت و منفی برای محیط زیست دربرداشته باشد و از این جهت است که بر توسعه و مدیریت گردشگری به گونه ای که سازگار با محیط باشد، تأکید دارد. اکثر کشورهای جهان، در تلاش برای افزایش استانداردهای زندگی هستند. برای رسیدن به این هدف، شاید منابع در حداکثر خود مورد بهره برداری قرار می گیرد، اما آنچه که برای گردشگران دارای اهمیت و جذابیت است، محیط سالم و بکر است. برنامه ریزی و اعمال کنترل برای مدیریت محیطی، ضرورت دارد. برای مدیریت مطلوب در مفهوم برنامه ریزی به معنای ظرفیت پذیری و استفاده چندجانبه به منظور استفاده کارا از تسهیلات گردشگری امری لازم است. ظرفیت پذیری به مثابه وسیله ای است که جامعه میزبان با آن می تواند حد آستانه را برای محدود کردن تعداد گردشگران بازدید کننده ایجاد کند، مفهوم تبعی استفاده چندجانبه به معنای اسکان استفاده کارا تر از منابع کمیاب در جوامع کوچک است.

توسعه و مدیریت گردشگری باید به گونه ای که با محیط زیست سازگار باشد و به افت کیفیت آن نینجامد، عامل اساسی در دستیابی به توسعه پایدار به حساب می آید. در دوران کنونی در پی بروز بحران های زیست محیطی، نابودی منابع و ایجاد موانع در راه رسیدن به توسعه پایدار، لازم می آید برنامه ها بر اساس شناخت و ارزیابی توان محیطی صورت گیرد تا هم بهره برداری درخور و مستمر از محیط صورت گیرد و هم ارزش های طبیعی محیط حفظ شود.

اثرات اقتصادی گردشگری

صنعت گردشگری با مکانیسم خاص و پیچیده اش می تواند اقتصاد را در سطوح بین المللی، ملی، ناحیه ای و محلی تحت تأثیر قرار داده، آن را متحول کند. این صنعت در روند حرکت فرآیند جهانی شدن اقتصاد و توجه ویژه به بازرگانی خارجی اهمیت دوچندان یافته است. به عبارت دیگر، صنعت گردشگری از یک سو به واسطه ارتباطات و گسترش آن در میان ملت های جهان اهمیت دارد و از سوی دیگر به دلیل تأثیر زیاد آن بر بازرگانی خارجی و اقتصاد داخلی مورد تأکید قرار گرفته است. (

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

اثرات فرهنگی - اجتماعی گردشگری

صنعت توریسم برای جامعه محلی و الگوهای فرهنگی آن، منافع و همچنین مشکلاتی را به وجود خواهد آورد. آثار اجتماعی - فرهنگی توریسم از جمله مهم ترین ملاحظات توسعه توریسم در هر منطقه شمار می روند، هر چند که اندازه گیری این آثار نسبت به آثار اقتصادی و زیست محیطی به مراتب دشوارتر است. در کشورهایی که هنوز از نظر اجتماعی و اقتصادی به شدت سنتی هستند، این آثار بسیار مهم و سرنوشت ساز به شمار می روند. اگرچه این صنعت به بروز آثار اجتماعی - فرهنگی می انجامد لیکن باید به خاطر داشت که اصولاً هر شکل جدید از توسعه تغییراتی را در پی دارد.

قصود از آثار اجتماعی، تغییراتی است که در زندگی مردم جامعه میزبان گردشگری رخ می دهد و این تغییر بیشتر به سبب تماس اهالی و ساکنان آن دیار با گردشگران صورت می گیرد. منظور از آثار فرهنگی تغییراتی است که در هنر، آداب و رسوم و معماری مردم ساکن جامعه میزبان رخ می دهد؛ این تغییرات بلندمدت ترند و در نتیجه در درازمدت می توانند باعث رشد و توسعه ی صنعت گردشگری شوند. اصطلاح آثار اجتماعی - فرهنگی را به معنی تغییراتی به کار می برند که در تجربه های روزانه، ارزش ها، شیوه ی زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می دهد. برخی دیگر از اثرات مثبت و منفی صنعت جهانگردی به شرح زیر می باشد:

- رقابت بین شرکت ها و سازمان هایی که در این زمینه فعالیت می کنند.

- توزیع نابرابر درآمدهای حاصل از جهانگردی: کسانی که دارای توان سرمایه گذاری در این صنعت هستند نسبت به سایر افراد شهر یا کشور میزبان در موقعیت بهتری می گیرند و می توانند از فرصت های پیش آمده بهتر یا بیشتر بهره برداری کنند.

- نرم شدن موضع مردم ساکن شهر یا کشور میزبان برای پذیرفتن و یادگیری زبان های دیگر به منظور برقراری ارتباط بیشتر با جهانگردان.

اثرات سیاسی توسعه گردشگری

تفکیک آثار اقتصادی و سیاسی توریسم به آسانی میسر نیست و نمی توان خط مشی های مشخصی بین این دو ترسیم کرد. جذب درآمدهای اقتصادی ناشی از توسعه ی صنعت توریسم، منوط به وجود ثبات و امنیت سیاسی و صلح و آرامش در کشور است. بدیهی است چنانچه کشور از ثبات و امنیت سیاسی برخوردار باشد، زمینه لازم، برای توسعه ی صنعت توریسم ایجاد می شود و در صورت اتخاذ تمهیدات مناسب، امکان جذب توریست به وجود می آید. نظر به اینکه توریسم، صنعتی کاربر است و به ایجاد کار برای تعداد زیادی از کارگران نیمه ماهر می انجامد، می تواند مشکل بیکاری را تعدیل کند و احتمال بروز آشوب های سیاسی را تقلیل دهد. اثرات مثبت سیاسی صنعت توریسم عبارتند از:

- تلاش برای ایجاد ثبات سیاسی در کشور

- اعتلای سطح امنیت در جامعه

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

- کاهش کشمکش های سیاسی به علت کاهش نرخ بیکاری در کشور
- تلاش برای تقلیل آشوب ها و تنشجات سیاسی در کشور
- برقراری تماس بین قومیت ها و ملیت های گوناگون و ارتقای درک متقابل بین آنان
- افزایش احترام متقابل بین جوامع مختلف
- تبعات منفی سیاسی توریسم نیز به شرح زیر می باشد:
- سوء استفاده از حربه ی توریسم برای رسیدن به هدف های سیاسی
- امکان بروز ناامنی برای توریست ها مانند گروگانگیری و باج خواهی و تروریسم

موقعیت جغرافیایی شهر خاش

یکی از شهرستان های جذاب و تماشایی در استان پهناور سیستان و بلوچستان با نام خاش شناخته می شود. شهرستان خاش سرشار است از مزارع برنج، نخل های سرافراز، باغ هایی مملو از میوه های سردسیری و همچنین باغ هایی پرورنده میوه های گرمسیری. به علاوه رودخانه هایی آبی و جاری، همراه با روستاهایی سبز و دلکش در کنار کویر. استان حیرت برانگیز سیستان و بلوچستان سرایی است از تضادها و عجایب طبیعت، شهرستان خاش در مرکز این استان سرشار از شگفتی واقع شده است. شهرستان پرجاذبه خاش با شهر زاهدان ۱۸۰ کیلومتر فاصله دارد. در لغت نامه دهخدا معنای لغوی خاش را خوش آب و هوا نگاشته است.

جاذبه های گردشگری خاش

استان سیستان و بلوچستان از اقلیمی متفاوت و منحصر به فرد برخوردار است. این اقلیم متفاوت سبب شده است که انواع و اقسام دیدنی های ناب در این منطقه وجود داشته باشند. در ادامه به دیدنی های جذاب استان سیستان و بلوچستان که در شهر خاش یا در حوالی این شهر تماشایی واقع شده اند اشاره خواهیم کرد.

کوه تفتان در حوالی شهرستان خاش

برای تماشای کوه تفتان لازم است از شهر خاش به سمت شمال شرق ۳۵ کیلومتر پیش بروید. در این مکان یکی از جاذبه های گردشگری خاش در انتظار شما خواهد بود. کوه تفتان سه قله مشهور و سرشناس دارد دو تا از این سه قله با نام چهل تن و تفتان، شناخته می شوند. قله تفتان که بلندترین قله است ۴۰۵۰ متر ارتفاع دارد و اوج هیجان و زیبایی را در خود نهفته است. بر فراز این قله آتشفشانی، دودی مرکب از بخار آب، به همراه خاک در کنار گاز گوگرد را خواهید دید. قله ای سفیدرنگ پوشیده از برف و طلاکوبی هایی در اطرافش با مایه ای از گرد گوگرد که تصویری ناب را پدید آورده است.

رودخانه کاواری در حوالی شهرستان خاش

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

یکی دیگر از جاذبه‌های گردشگری خاش که در فاصله ۶۰ کیلومتری از شهر خاش در جاده خاش به زاهدان واقع شده است با نام رودخانه کاواری شناخته می‌شود. رودخانه کاواری در منطقه گوهرکوه واقع شده است. منطقه گوهرکوه از توابع بخش نوک‌آباد به شمار می‌رود. این رودخانه چشم‌نواز سراسر از نی‌های بلند پوشیده شده است. در فصل‌های پر باران که سطح آب رودخانه بالا می‌آید پرندگان مهاجر به این رودخانه سفر می‌کنند و مدتی در آن رخت اقامت می‌افکنند.

چشمه گل فشان پیر گل در حوالی شهرستان خاش

یکی دیگر از جاذبه‌های گردشگری خاش که در جهت غرب شهرستان خاش واقع شده است و از شهر خاش فقط و فقط ۷۰ کیلومتر فاصله دارد با نام چشمه گل فشان پیر گل شناخته می‌شود. این چشمه دل‌نواز در قلب کوه‌های سیاه‌بند، در قسمت شرقی بزمان درست جایی که عشایر سکونت دارند قرار گرفته است. گفته می‌شود از این چشمه دل‌انگیز گل تراوش می‌کند.

چشمه گل فشان پیر گل ۸ هکتار وسعت دارد و در ارتفاع ۱۶۵۰ متری از سطح دریا واقع شده است. ویژگی شاخص این منطقه وجود چشمه‌های آب معدنی در تعداد زیاد است. این چشمه‌ها جوشان هستند و به معنای واقعی کلمه از دل زمین می‌جوشد و بیرون می‌ریزد. جلوه تراوش آب از دل زمین شبیه شکوفا شدن گل است. به همین دلیل این منطقه با نام چشمه گل فشان پیر گل موسوم شده است. جالب است بدانید که خروج آب از چشمه باعث می‌شود رسوبات گوگردی همراه آب از چشمه خارج شود و در اطراف چشمه باقی بماند. این رسوبات پس از خشک‌شدن روشن می‌شوند و به رنگ زرد جلوه می‌کنند.

غار پوسه در حوالی شهرستان خاش

غار پوسه، نیز یکی از جاذبه‌های گردشگری خاش به شمار می‌رود. این غار در جاده خاش به زاهدان قرار دارد و از شهر خاش فقط و فقط ۴۳ کیلومتر فاصله دارد. این غار در منطقه نارون واقع شده است. البته باید اضافه کنم که غار پوسه در دره‌ای با دهانه‌ای ۳ متری با ارتفاع ۳ متر و طولی به درازای ۲۵ متر قرار گرفته است. این غار دارای آبی زلال و شفاف است که از داخل غار سرچشمه می‌گردد در دره جریان می‌یابد و در نهایت به مصرف کشاورزی می‌رسد. در فصول پر باران که حجم آب افزایش پیدا می‌کند و گه‌گاه حتی به سیل بدل می‌شود در سمت شمالی غار آبشاری ۱۵ متری پدید می‌آید که بسیار جذاب و تماشایی است. همچنین در حوالی این غار زیبا و دیدنی گیاهانی از جمله قیچ، گز، نی، بنه و غیره به چشم دیده می‌شوند.

درخت سرو زربین در روستای دهپایید در حوالی شهرستان خاش

درخت سرو زربین، درختی ۱۲۰۰ ساله است که در روستای دهپایید واقع شده است. روستای دهپایید از توابع بخش نوک‌آباد به شمار می‌رود و در دامنه شاه‌کوه قرار دارد. برای تماشای این درخت کهنسال لازم است مهمان اهالی روستای دهپایید باشید که در فاصله ۶۵ کیلومتری از شهرستان خاش در جاده خاش به زاهدان قرار گرفته است.

قلعه حیدرآباد در حوالی شهرستان خاش

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

یکی دیگر از جاذبه‌های گردشگری خاش که در جهت جنوب شرقی شهرستان خاش واقع شده است با نام قلعه حیدرآباد شناخته می‌شود. این قلعه تاریخی در انتهای خیابان ۲۴ متری رودکی قرار دارد. این قلعه یک اثر تاریخی است که از خشت خام و گل بنا شده است. نقشه اصلی این بنا در قابی مستطیلی شکل محصور شده است. همچنین تزئینات به کار گرفته شده در این بنای تاریخی از شکوه ویژه‌ای برخوردار است. این بنا یکی از شاهکارهای معماری اسلامی به شمار می‌رود.

مسجد جامع خاش

مناره مسجد جامع خاش مربوط به دوره قاجار است. این اثر در تاریخ ۶ خرداد ۱۳۷۷ با شماره ثبت ۲۰۲۶ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. این بنا الهام گرفته از معماری سنتی ایران است. مناره از نوع استوانه‌ای مارپیچ و به‌صورت منفرد است که این بنا دارای بدنه‌ای بلند و کشیده است. این مناره با آجرهای سخت و مقاوم ساخته شده که با آجرهای به هم فشرده و کنار هم چسبیده پوشیده شده است.

مشکلات گردشگری و ضرورت برنامه ریزی چندبعدی

این استان از لحاظ گردشگری دارای توانمندی‌های مناسب فرهنگی، طبیعی و انسان ساخت است که تاکنون فعالیت‌های موثری در جهت فعالتر شدن آنها صورت نگرفته و زندگی مردمان این سامان دستخوش حوادث، بلایا و مشکلات بی شمار بوده و آسایش آن‌ها در برابر انواع تهدید و آسیب‌های فراوان قرار گرفته و در صورت استفاده صحیح از پیش‌آمدها، صنعت گردشگری می‌تواند با توجه به نقاط قوت بی شمار در حوزه تبلیغات در توسعه سیستان و بلوچستان بسیار بیشتر کارساز باشد و با بررسی دقیق، برنامه‌ریزی و پدیدارکردن راهبردهای مناسب در این حوزه می‌توان تهدیدها را خنثی و قدم‌زدن در مسیر توسعه استان از گذرگاه گردشگری را نیز محتمل نه بلکه امکان‌پذیر کرد.

از سوی دیگر علل توسعه نیافتگی صنعت گردشگری در سیستان و بلوچستان شامل مواردی از جمله کمبود تاسیسات اقامتی برای پذیرایی از گردشگران داخلی و خارجی، کمبود نیروی انسانی متخصص در بخش گردشگری، کمبود امر بازاریابی و اطلاع رسانی، موانع فرهنگی، اجتماعی و ذهنیت‌های منفی از امنیت استان است.

مواردی مانند اجرای کامل و سریعتر برنامه‌ها و راهبردهای پیشنهاد شده در طرح جامع گردشگری استان، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش تاسیسات اقامتی، تسهیل در ورود و خروج جهانگردان خارجی در مرز ورودی، اطلاع رسانی بیشتر در شبکه‌های سراسری و استانی، بهبود وضع تسهیلاتی در شهرها، ایجاد امکانات رفاهی بین راهی و کمک به توسعه آژانس‌های مسافرتی و گردشگری، برپایی نمایشگاه‌ها و همایش‌ها و جشنواره‌ها، راه‌اندازی و توسعه تورهای داخلی در استان، برقراری یک نوع یارانه تخفیفی برای مراکز دانشگاهی و دولتی جهت شناساندن استان و کاهش مالیات‌های گوناگون برای فعالان بخش گردشگری باعث فعال شدن صنعت گردشگری سیستان و بلوچستان می‌شود.

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

ایجاد درآمد بالا، بالا رفتن سطح زندگی، توزیع عادلانه درآمد در کل استان، کاهش بیکاری، اشتغالزایی و افزایش سرمایه گذاری در زمینه گردشگری نیز می تواند باعث تحولات وسیعی در بخش های اقتصادی و اجتماعی سیستان و بلوچستان شده و از معضلاتی مانند مهاجرت، بزهکاری و غیره جلوگیری کند.

همچنین انجام مطالعات جامع جهت بررسی وضعیت موجود و اولویت بندی نیازها و تهیه نقشه راه در زمینه رسیدن به وضعیت مطلوب در زمینه زیر ساخت ها و حرکت مطابق با سند چشم انداز گردشگری از دیگر موارد مهم در این زمینه است.

باید تشکیل کارگروه توسعه زیرساخت های گردشگری استان و تقسیم بندی وظایف نهادها، ادارات و بخش خصوصی و دولتی، برنامه ریزی مناسب جهت استفاده بهینه از مرز و منطقه آزاد برای توسعه زیرساخت گردشگری، تعیین تکلیف وضعیت منطقه آزاد تجاری و صنعتی سیستان به عنوان مکمل منطقه آزاد چابهار، تورهای نظارتی در حوزه زیرساخت های سایر استان ها و کشورها و انعقاد تفاهمنامه های همکاری با استان ها و کشورهای هم مرز و الگو برداری از نمونه های موفق در بعد ملی و بین المللی انجام شود.

فرهنگ سازی، آموزش در زمینه مطالبات مردمی و پیگیری مجدانه قانونی نمایندگان مجلس در زمینه تصویب اعتبارات و برنامه های کاربردی، ایجاد زیرساخت آموزش صنایع دستی استان به زنان خانه دار بویژه در مناطق محروم با همکاری سازمان فنی و حرفه ای و سازمان صنایع دستی، ایجاد زنجیره تکمیلی صنایع دستی به منظور پایین آوردن هزینه تمام شده و انتقال آن به دیگر نقاط کشور جهت بازاریابی استفاده از انرژی های نو و پاک خورشیدی و بادی برای ایجاد زیرساخت های فیزیکی و اقدام انقلابی مسوولان در زمینه تامین اعتبارات و برنامه ریزی عملیاتی با توجه به ارائه طرح و ایده های خلاقانه داشتن پیوست گردشگری برای تمام پروژه های استان است.

با توجه به ماهیت فرابخشی صنعت گردشگری، تکالیف قانونی مندرج در برنامه ها و اسناد بالادستی کشور برای سایر دستگاه ها در ارتباط با گردشگری شفافیت و قاطعیت لازم را نداشته و هیچ ساز و کار نظارتی و ارزیابی برای بررسی و پیگیری میزان تحقق و احتمالا دلایل عدم تحقق آن از سوی دستگاه های مکلف وجود ندارد.

در طول سالیان گذشته رویکرد موجود به مقوله گردشگری در سطح نظام عمدتا رویکرد فرهنگی بوده و این رویکرد در کنار ویژگی ها و مزایای که دارد در عمل محدودیت های را در مقابل شکوفایی هر چه شایسته تر پتانسیل های اقتصادی و حتی اجتماعی گردشگری ایجاد کرده که در چارچوب این رویکرد در پنج برنامه توسعه قبلی به مقوله گردشگری به عنوان یک موضوع صرفا فرهنگی توجه شده است.

با توجه به عدم انطباق سیاست ها و رویکردهای بخش فرهنگی با ماهیت صنعت گردشگری کثرت فعالیت های فرهنگی کشور تعداد دستگاه های فرهنگی مرتبط در سطح کشور و عملا امکان پرداختن به موضوع گردشگری به صورت شایسته و پررنگ در این بخش میسر نشده و با اندک تاملی در سیاست ها و رویکردهای مرتبط با بخش فرهنگ در برنامه پنجم و مقایسه آن با سیاست های بخش اقتصادی به سادگی می توان دلایل عدم توفیق در این زمینه را توجیه کرد.

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

با وجود مبانی استنادی و توصیه های فراوان برای واگذاری امور به بخش غیردولتی، همچنین پایین بودن هزینه های لازم برای اشتغالزایی در صنعت گردشگری نسبت به سایر بخش ها، عملا در حال حاضر به دلیل آماده نبودن زیر ساخت های عمومی، ماهیت تشریفاتی بخش اعظمی از قوانین و تسهیلات پیش بینی شده، پایین بودن صرفه اقتصادی بخش خصوصی کشور و موانع موجود بر سر راه سرمایه گذاری بین المللی، فعالیت بخش غیردولتی در همه حوزه های صنعت گردشگری با اقبال خوبی مواجه نیست.

سالانه مبالغ و اعتبارات هنگفتی در قالب توسعه زیرساخت های عمومی کشور در اخبار دستگاه های اجرایی مرتبط قرار می گیرد که بخش اعظمی از این بودجه در امور و حوزه هایی صرف می شود که اتفاقا ارتباط تنگاتنگی با زیرساخت های گردشگری دارد و با این حال به دلیل عدم وجود یک نگاه جامع و هماهنگ این اعتبارات با اولویت های گردشگری در همان بخش منطبق نبوده تاثیر لازم را به دنبال ندارد.

نبود برخی زیرساخت های مناسب در استان مانند راه آهن، اتوبان و بزرگراه، فقدان یک برنامه جامع و استراتژیک و همچنین مشخص نبودن هدف ها و سیاست های صنعت گردشگری در سیستان و بلوچستان در قالب یک برنامه اجرایی، توسعه نیافتگی سواحل مکران و امکانات مناسب دریایی، فضای نامساعد تبلیغاتی برای مخدوش کردن چهره استان، عدم تطبیق و هماهنگی فرهنگ جهان گردان برخی از کشورهای خارجی با فرهنگ اسلامی و فقدان نیروی انسانی کار آزموده و متخصص امور جهانگردی در دفاتر گردشگری استان و بی اطلاعی و بی تجربگی کادر شاغل در موسسات جهانگردی از قبیل خدمتگزاران هتل ها، کارکنان آژانس و راهنمایان جهانگردی از جمله مشکلات حوزه گردشگری سیستان و بلوچستان است.

همچنین عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه گذاری در بخش گردشگری به علت نداشتن سود مناسب، برخی ناهماهنگی ها در همکاری بین سازمان ها و ارگان ها، تصمیم گیری های منفک سازمان ها، کمبود نیروی متخصص، نبود امکانات اولیه مانند اقامتگاه های مناسب و امکانات بدیهی و ضروری، تعدد مراکز تبلیغاتی و نداشتن سیستم واحد در تبلیغات و بازاریابی، عدم شرکت فعال در نمایشگاه های بین المللی خارج از کشور و نیاز به تغییر نگرش فرهنگی مدیران، سیاستگذاران و مردم به مقوله گردشگر و گردشگری و پذیرش آن به عنوان یک اصل فرهنگی و نه اقتصادی از دیگر مشکلات این صنعت در استان است.

باید ضوابط تدوین و درجه بندی و ابلاغ آن به استان ها انجام شود، نظارت بر صدور ویزا و واگذاری روند صدور ویزا به آژانس های معتبر بگونه ای که آژانس رابط کنسولگری و افراد باشد، بودجه بندی در حوزه های مختلف گردشگری مانند تبلیغات و بازاریابی و نظارت بر تاسیسات گردشگری و آموزش، الزام مدیران دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری به بیمه نمودن حداقل مدیر فنی، اندیشیدن ساز و کار اجرای بیمه این افراد توسط سازمان مرکزی و واگذاری کامل فرایند صدور به استان ها از جمله موارد برای رفع مشکلات است.

همچنین واگذاری کامل فرایند استاندارد سازی به ادارات کل بگونه ای که شرکت های واجد شرایط امور استاندارد سازی را در استان ها انجام دهند و سازمان مرکز نظارت عالی بر عملکرد این شرکت ها را داشته باشد، واگذاری کامل فرایند صدور مجوز بند

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

ب به استان ها، طراحی سامانه و پایگاه ثبت اطلاعات گردشگران با مشارکت دستگاه های متولی مانند نیروی انتظامی، پایانه ها، میراث فرهنگی، فرودگاه ها، گمرکات و غیره از دیگر موارد برای رفع مشکلات است.

نتیجه گیری

امروزه همه کشورها - اعم از توسعه یافته و در حال توسعه و حتی کشورهای عقب مانده - پذیرفته اند که هر توسعه ای تنها با برنامه ریزی امکان پذیر است. این موضوع بخصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیشتر اهمیت می یابد. توسعه گردشگری پایدار، به دلیل اهمیت آن و تأثیرات بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست - محیطی که میتواند داشته باشد، بدون برنامه ریزی امکان پذیر و دست یافتنی نخواهد بود.

در شهرستان خاش در استان سیستان و بلوچستان از یک سو داشتن پتانسیل های قوی گردشگری و به خصوص اکوتوریسم، نیاز به برنامه ریزی برای گسترش توریسم و اکوتوریسم در منطقه را بیان می کند و از سوی دیگر، تنوع و تعدد جاذبه ها و پتانسیل های گردشگری منطقه نیاز به یک برنامه ریزی چند بعدی را گوشزد میکند. بنابراین، در برنامه ریزیهای توسعه توریسم در چارچوب قوانین کشور لازم است با هدف توسعه همه جانبه و پایدار جامعه، ضمن توجه به حساسیتهای فرهنگی با ظرفیت سازی جدید و برنامه ریزی جامع نسبت به توسعه اقتصادی و افزایش درآمد ارزی و اشتغال در این بخش اقدام کرد. با توجه به انواع مختلف گردشگری و رابطه آن با مطالعات علوم دیگر، به طور کلی برای رسیدن به توسعه ای پایدار در گردشگری نیازمند ساماندهی و مدیریت فضاهای گردشگری در همه ابعاد و همچنین انجام مطالعات تفصیلی و تعیین اهداف و برنامه های توسعه منابع گردشگری به نحو جامع هستیم تا بتوانیم با ایجاد امکانات زیربنایی و برقراری یک رابطه بین بخشهای مختلف این صنعت، گردشگری را به سمت پایداری هر چه بیشتر سوق دهیم. بنابراین، به منظور توسعه و ساماندهی گردشگری منطقه نیز به برنامه ریزی جامعی در همه ابعاد نیازمندیم، چرا که این امر جز با نگرشی همه جانبه و برنامه ریزی چند بعدی میسر نخواهد شد.

منابع

- آسایش، حسین، ۱۳۷۵، برنامه ریزی روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور
- اصفهانی، نوشین، ۱۳۸۸، جهانگردی ورزش، انتشارات دانشگاه الزهرا
- اکبری و قرخلو، علی و مهدی، ۱۳۸۹، اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری، انتشارات تهران، انتخاب
- الوانی، سید مهدی، ۱۳۷۸، سازوکارهای لازم برای توسعه پایدار جهانگردی.
- الوانی و پیروز بخت، سید مهدی و م، ۱۳۸۵، فرآیند مدیریت جهانگردی، انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی
- الوانی و دهشتی، سید مهدی و زهره، ۱۳۷۴، اصول مبانی جهانگردی، تهران، معاونت اقتصادی و برنامه ریزی بنیاد مستضعفان
- الویت، جیمز، ۱۳۷۹، مدیریت توریسم، ترجمه دکتر مهدی جمشیدیان، اصفهان، انتشارات مانی با همکاری سازمان برنامه و بودجه استان اصفهان.

پانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

- امیر عضدی و شریعت پناهی، طوبی و مجید ولی، ۱۳۸۹، بررسی قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدهای گردشگری در شهرستان شمیرانات، فصلنامه جغرافیای انسانی، شماره چهارم.
- امیریان، سعید، ۱۳۸۷، قوانین و مقررات تسهیل کننده سرمایه گذاری در بخش گردشگری ایران، انتشارات نور علی، چاپ اول، تهران
- حکمت نیا و موسوی، (۱۳۸۵)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، چاپ اول، انتشارات علم نوین، تهران.
- خاکساری، علی، (۱۳۸۲)، مجموعه مقالات بررسی سیاست ها و برنامه های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی، سازمان ایرانگردی و جهانگردی.
- دانشدوست، ی، (۱۳۷۴)، طبس شهری که بود، سازمان میراث فرهنگی گردشگری، انتشارات سروش، چاپ اول، تهران
- رنجبریان، بهرام و محمد زاهدی، (۱۳۸۴)، شناخت گردشگری، انتشارات چهار باغ، اصفهان،
- رنجبریان، بهرام، (۱۳۷۹)، برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی، اصفهان.
- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
- رنجبران، بهرام، ۱۳۷۸، برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان.
- رنجبران و زاهدی، بهرام و محمد، ۱۳۸۳، رویدادهای گردشگری، تنوع مدیریت، نشریه مطالعات جهانگردی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۵.
- زاهدی، شمس السادات، ۱۳۸۷، مبانی گردشگری و اکوتوریسم پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی چاپ اول.
- زاهدی، شمس السادات، ۱۳۸۲، اکوتوریسم و پایداری، گروه مدیریت دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، مجله علوم انسانی.
- زمانی فراهانی، ایران، ۱۳۷۹، صنعت گردشگری و خدمات مسافرتی، موسسه فرهنگی انتشاراتی الزهرا
- زنده دل، حسن، ۱۳۸۸، ایران کهن تر از تاریخ، نشر ایرانگردی، چاپ ششم.
- زیتونلی، عبدالحمید، ۱۳۸۶، شناسایی توانمندی های گردشگری استان گلستان، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- ژرژبوتیه، ۱۳۸۲، جهانگردی شهری، ترجمه صلاح الدین محلاتی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- شریفی، م، (۱۳۷۶)، برنامه ریزی مقدماتی برای توسعه توریسم، مجله جنگل و مرتع، شماره ۳۴، سال سوم، تهران.
- عزیزی، ع، (۱۳۸۱)، بررسی قابلیت سنجی منطقه ای یاسوج به منظور برنامه ریزی گردشگری و جهانگردی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران
- فتحی، ز، (۱۳۸۲)، جغرافیای تاریخی و توریستی طبس، چاپ اول، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- مبینی، م، (۱۳۸۲)، بررسی و ارزیابی پدیده های جاذب گردشگر، انتشارات دانشگاه یزد.
- مختاری، ر، (۱۳۸۲)، تحلیل پتانسیل های گردشگری منطقه باغیهداران و برنامه ریزی توسعه آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان

- Anthony, D.(1966). Sport and Tourism. London:CCPR
- Assael, H.(1992). Consumer Behavior, & Marketing Action Boston: PWS – ken
- Ashworth , G.T.(1992). Is there an urban tourism? Tourism Recreation Research.
- Chalip. Laurence, 2006, Tourism and the Olympic Games, Moragas, Moreno and kenreth the Lequcy of the Olypic Games.
- Dowling.R. and New some, D(2006) Geotourism. Oxford.
- Fennell, D.A(2003) Ecotourism , Routledge, second Edition
- Gobson, H, Attle, s. & yianakis .A.(1998) seqmenting the sport tourist market Ali fespan perspective. Journal of racation marketing.
- Gunn , clare A.(1994) Tourism planning , Basics, concepts, carts Third. Edition toylor & francis.
- Hall, C.(2000) Tourism planning, peason Education Limited. London.
- Higham, J.E., & Hiach, T.D.(2003). Sport. Space and time: Effects of the otage Highlanders franchise on tourism. Tournal of sport Man qement.
- Higam. J & Hinch. T(2006) port and Tourism Reserch: A Geographic Approach. Journal of Sport & Tourism.
- Holdger P.2009 The Economics of staging the Olympics A comparison of the Game 1972-2008 Publisher: Edward Elgar pab.
- kim, S.S., & petrick, J.F.(2005). Resident’s perceptions on impacts of the fifa 2002world cap: The case of seaul as a host city. Tourism Management
- Law, C, M, (1993) Urban tourism: Attrating visitors to large cities, London.
- Lumsdon, L.(1997) Tourism Marketing. Thomson Business press.